O‘QUVCHILARNING KASBIY QIZIQISHLARINI ANIQLASHDA TRENING USULLARINING SAMARADORLIGI

Sapayeva Dilrabo Gulomjonovna
Namangan viloyati Kosonsoy tuman 9-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda trening usullarining samaradorligi, ularning kasb tanlash jarayonidagi ahamiyati hamda psixologik-pedagogik jihatlari yoritilgan. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish treninglari orqali o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi va individual xususiyatlarini aniqlash usullari tahlil qilingan. Maqolada interfaol mashg‘ulotlar, psixologik testlar, rolli o‘yinlar va amaliy treninglarning o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, kasbiy motivatsiya hamda ongli kasb tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni ochib berilgan. Trening metodlaridan samarali foydalanish yoshlarni kelajak kasbiga to‘g‘ri yo‘naltirish va ularning kasbiy o‘zligini shakllantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy qiziqish, kasb tanlash, kasbga yo‘naltirish, trening usullari, psixologik trening, o‘quvchi shaxsi, kasbiy motivatsiya, interfaol metodlar, psixologik diagnostika, kasbiy o‘zlik, qobiliyat, pedagogik yondashuv.

Kirish

Bugungi globallashuv va tezkor rivojlanayotgan jamiyat sharoitida yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki har bir insonning kelajakdagi muvaffaqiyati, jamiyatdagi o‘rni va shaxsiy rivojlanishi ko‘p jihatdan uning to‘g‘ri kasb tanlashiga bog‘liqdir. Ayniqsa, maktab yoshidagi o‘quvchilarda kasbiy qiziqishlarni erta aniqlash va ularni qo‘llab-quvvatlash kelajakda malakali, raqobatbardosh hamda o‘z kasbidan mamnun mutaxassislarni tarbiyalashga xizmat

qiladi. Shu sababli ta’lim muassasalarida kasbga yo‘naltirish ishlari tizimli ravishda tashkil etilishi zarurdir. O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari ularning qobiliyati, intilishi, dunyoqarashi va individual psixologik xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos qiziqish va imkoniyatlarga ega bo‘lgani uchun ularga bir xil yondashuv asosida kasb tanlashni tavsiya etish samarasiz hisoblanadi. Shu bois o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini aniqlashda zamonaviy pedagogik va psixologik metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, trening usullari o‘quvchilarning o‘zini anglashiga, qiziqishlarini erkin namoyon etishiga hamda kasbiy yo‘nalishini belgilashiga yordam beradi.

Kasbga yo‘naltirish treninglari o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga undash va kasbiy motivatsiyasini shakllantirishda samarali vositalardan biri sanaladi. Bunday treninglarda interfaol metodlar, psixologik mashqlar, testlar, rolli o‘yinlar, munozaralar va guruhiy ishlardan foydalaniladi. Ushbu jarayonlar orqali o‘quvchilar o‘z qobiliyatlari, xarakter xususiyatlari va qiziqishlarini chuqurroq anglay boshlaydilar. Natijada ularda kelajak kasbiga nisbatan mas’uliyatli yondashuv shakllanadi. Hozirgi kunda ayrim o‘quvchilarning kasb tanlashda ikkilanib qolishi, ota-ona yoki atrofdagilar ta’sirida noto‘g‘ri kasb tanlashi dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Bu esa keyinchalik kasbiy qoniqmaslik, motivatsiyaning pasayishi va mehnat faoliyatidagi qiyinchiliklarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o‘z vaqtida aniqlash hamda ularni to‘g‘ri yo‘naltirishda trening usullarining samaradorligini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism

O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash va ularni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirish bugungi ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki insonning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati, jamiyatdagi o‘rni

hamda shaxsiy rivojlanishi ko‘p jihatdan uning qiziqishi va qobiliyatiga mos kasb tanlashiga bog‘liqdir. Shu sababli maktab davridan boshlab o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini o‘rganish, ularning kasbiy moyilligini aniqlash va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda trening usullari samarali pedagogik va psixologik vosita sifatida keng qo‘llanilmoqda.

Kasbiy qiziqish — bu o‘quvchining ma’lum bir kasb yoki faoliyat turiga nisbatan bo‘lgan ijobiy munosabati, intilishi va qiziqishidir. Kasbiy qiziqishning shakllanishiga oilaviy muhit, maktab, tengdoshlar, ommaviy axborot vositalari hamda shaxsning individual psixologik xususiyatlari ta’sir ko‘rsatadi. Ayrim o‘quvchilarda kasbiy qiziqish aniq namoyon bo‘lsa, boshqalarida hali shakllanmagan bo‘lishi mumkin. Shu bois maktab psixologlari va pedagoglar tomonidan o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o‘rganishga alohida e’tibor qaratilishi lozim. Trening usullari o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini ochib berishga, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashga yordam beradi. Trening mashg‘ulotlari jarayonida o‘quvchilar erkin fikr almashadi, o‘zini namoyon etadi hamda turli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga o‘rganadi. Ayniqsa, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan treninglar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularda kasbiy motivatsiyani shakllantiradi. Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchi oddiy tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. Kasbga yo‘naltirish treninglarida psixologik diagnostika metodlari ham muhim o‘rin egallaydi. Turli testlar, so‘rovnomalar va psixologik mashqlar orqali o‘quvchilarning qiziqish doirasi, temperament turi, qobiliyati hamda kasbiy moyilligi aniqlanadi. Masalan, “Kasbiy qiziqishlar testi”, “Temperamentni aniqlash metodikasi” yoki “Qiziqishlar xaritasi” kabi metodikalar o‘quvchining o‘ziga mos faoliyat turini aniqlashda yordam beradi. Diagnostik natijalar asosida psixolog va pedagoglar tomonidan individual tavsiyalar berilishi o‘quvchilarning to‘g‘ri kasb tanlashiga xizmat qiladi.

Rolli o‘yinlar ham trening usullarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu usul orqali o‘quvchilar turli kasb egalari faoliyatini amaliy tarzda tasavvur qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, “Shifokor va bemor”, “O‘qituvchi va o‘quvchi”, “Tadbirkor va mijoz” kabi rolli mashg‘ulotlar o‘quvchilarda muayyan kasblarga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Shu bilan birga, ular o‘zlarining kommunikativ qobiliyatlarini, muomala madaniyatini va muammoli vaziyatlarda yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Guruhiy trening mashg‘ulotlari o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. Guruh bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglash, o‘z nuqtayi nazarini himoya qilish hamda jamoa bilan ishlash ko‘nikmalarini egallaydilar. Bu esa kelajak kasbiy faoliyatda zarur bo‘ladigan kommunikativ kompetensiyalarni shakllantiradi. Ayniqsa, munozara, debat va “aqliy hujum” metodlari orqali o‘quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlash rivojlanadi. Trening usullarining yana bir muhim jihati shundaki, ular o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Ba’zi o‘quvchilar o‘z qobiliyatlarini to‘liq namoyon eta olmaydi yoki kasb tanlashda ikkilanish holatiga tushadi. Psixologik treninglar orqali ularda o‘z imkoniyatlarini baholash, mustaqil qaror qabul qilish va maqsad sari intilish kabi ijobiy sifatlar shakllanadi. Natijada o‘quvchilar kasb tanlash jarayoniga ongli va mas’uliyatli yondasha boshlaydilar. Bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda tashkil etilayotgan treninglar ham katta samara bermoqda. Multimedia vositalari, kasblar haqidagi videoroliklar, virtual ekskursiyalar va interaktiv platformalar o‘quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi. Bu esa ularda yangi kasblarga nisbatan qiziqish uyg‘otadi va mehnat bozoridagi zamonaviy kasblar bilan yaqindan tanishish imkonini beradi. Shunday qilib, trening usullari o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash va rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarning individual xususiyatlari o‘rganiladi, kasbiy motivatsiyasi kuchayadi hamda kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga yordam

beriladi. Shu sababli maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishda trening texnologiyalaridan keng foydalanish muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda trening usullaridan foydalanish muhim psixologik-pedagogik аҳамиятга ega hisoblanadi. Mazkur usullar o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi, individual xususiyatlari hamda kasbiy moyilligini chuqurroq o‘rganishga yordam beradi. Ayniqsa, interfaol treninglar, psixologik testlar, rolli o‘yinlar va guruhiy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘zini anglash hamda ongli kasb tanlash ko‘nikmalari shakllanadi. Kasbga yo‘naltirish treninglari o‘quvchilarning kasbiy motivatsiyasini oshirish, o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash va kelajak rejasini aniq belgilashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, trening mashg‘ulotlari o‘quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirib, jamoa bilan ishlash va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish malakalarini ham shakllantiradi. Bugungi zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Shu sababli maktab psixologlari, pedagoglar va ota-onalar hamkorligida kasbga yo‘naltirish treninglarini muntazam tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv yoshlarning kelajakda o‘z qobiliyatiga mos kasb egasi bo‘lishiga, jamiyatda munosib o‘rin egallashiga hamda yetuk mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.

4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.